

**FALDAN SİYASETE SÖYLEM ANALİZİ:
NETİCETÜ'S-SÜLŪK Fİ NAŞİHATİ'L-MŪLŪK ÖRNEĞİ**
*DISCOURSE ANALYSIS FROM FORTUNE TELLING TO
POLITICS: EXAMPLE OF NETİCETÜ'S-SÜLŪK Fİ NAŞİHATİ'L-
MŪLŪK¹*

DOI: 10.33404/anasay.1060058

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Yusuf GÖKKAPLAN*

Öz

Bilme merakını hayatının merkezine yerleştiren insanoğlu, tarihin her sahnesinde geleceğini ve kendisini bekleyen her ne var ise onları bilme arzusuyla yaşamıştır. Bu arzu zaman zaman öyle kuvvetli bir hal almıştır ki devletlerin, milletlerin, yaşadığı döneme iz bırakan önemli şahsiyetlerin geleceklerine yön vermek için aradıkları önemli bir yöntem olmuştur. Bu bilme isteğinin en önemli göstergelerinden biri de şüphesiz gelecekte haber verme aracı olarak kullanılan fal bakma/baktırma işidir.

Fal ve falcılık insanlık tarihinin en eski geleneklerinden biri olarak tarihin her evresinden farklı usul ve şekiller ile var olmuştur. Toplumdan topluma, kültürden kültüre ve süreç içerisinde farklı biçimlerde görülse de aslında temel

1- Makale Geliş Tarihi: 19. 01. 2021 Makale Kabul Tarihi: 12. 02. 2022

Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SDK-2016-6901 kodlu proje ile desteklenmiş Neticetü's-Sülük Fî Naşihati'l-Mülük (Metin-İnceleme-Dizin) adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, yusuf.gokkaplan@kapadokya.edu.tr, **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0001-6515-4762>

amaç tektir. Bu amaç, bazı zamanlarda öyle bir noktaya gelmiştir ki devlet yönetimini etkilemiş, devletlerin istikbaline karar verilmesinde etkili bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, 16. yüzyıl erken dönem Osmanlı Türkçesi metni olarak kabul edilebilecek bir tercüme eser olan Netîcetü's-Sülük Fî Naşîhati'l-Mülük'ta bir idareciye nasihat niteliğinde aktarılan fal bölümünün söylem analizi yapılacaktır. Bu kapsamda eserde eilm-i kef (avuç içi falı), eilm-i ketüf (kürek kemiği falı) ve eilm-i maüâdir-i aââbiè'ül-yed (parmak falı) olarak adlandırılan ve yöneticilere bir ilim olarak aktarılan falların söylem analizi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Söylem analizi, fal, falcılık, Türk dili, dilbilimi.

Abstract

Putting the curiosity of knowing at the center of his life, mankind has lived in every scene of history with the desire to know his future and whatever awaits him. This desire has become so strong from time to time that it has become an important method sought by states, nations, and important figures who left their mark on the period in which they lived, in order to direct their future. Undoubtedly, one of the most important indicators of this desire to know is the fortune-telling work, which is used as a tool for inform the future.

As one of the oldest traditions in human history, fortune telling has existed in different ways and forms from every stage of history. Although it can be seen in different ways from society to society, from culture to culture and in the process, the main purpose is actually one. This aim has taken such a turn at some times that it has affected the state administration and has been evaluated as an effective method in deciding the future of states.

In this study, will be analyzed the discourse analysis of the fortune-telling section, which was conveyed as advice to an administrator in Netîcetü's-Sülük Fî Naşîhati'l-Mülük, which can be considered as a 16th century early Ottoman Turkish text. In this context, will be analyzed the discourse analysis of fortune-telling, which is called palms horoscope, scapular horoscope, and finger fortune-telling and transferred to the rulers as a science.

Keywords: Discourse analysis, fortune, fortune telling, Turkish language, linguistics.

Giriş

Fal ve falcılık, üzerinde çokça çalışma yapılmış kültürel bir konudur. Genel olarak bilme merakının bir çıktısı olarak değerlendirilebileceğimiz fal ve falcılık konusu geçmişten günümüze kadar uzanan bir gelenek halinde yaşamaktadır. Bu çalışmada ele alınacak fal ve falcılık konusunun kaynağını 16. yüzyılda 1558-59 yıllarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan Neticetü's-Sülük Fî Naşihati'l-Mülük adlı eserde siyasi bir öğüt olarak kullanılan fal bölümü oluşturmaktadır. Eser, A' lāyi bin Muhibbî Eş-Şerîf Eş-Şirāzî tarafından yazılmıştır ve içerisinde dini, ahlaki konuların da yer aldığı siyasetname türündedir (Gökkaplan, 2019, s. 7). Adından da anlaşılacağı üzere, mülk sahiplerine nasihat vermek için yazılmış eserde, fal da hükümdara verilen bir nasihat olarak dikkat çekmektedir. Çünkü fal ve falcılık geleceğin tayin edilmesinde kullanılan önemli bir araçtır. Bu nedenle de devlet işlerinde de zaman zaman kullanılmıştır. Eserde çeşitli durumlar hakkında öngörü sahibi olabilmek için farklı fal türleri hakkında bilgiler verilmiş ve bunlar detaylı olarak anlatılmıştır. Bu çalışmada da bu fallardan hareketle kültürümüzdeki fal ve falcılık kavramları izah edilecek, eserde fal ile ilgili anlatılan kavramların analizleri yapılacaktır.

Fal ve Falcılık

Fal; farklı teknik ve metotlar kullanılarak gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, bilinmeyen kişilik özelliklerini ortaya çıkarma için kullanılan bir sanattır. Falda çeşitli araçlar ve teknikler kullanılmış, buna göre de değişik fal türleri ortaya çıkmıştır: yıldız falı, el falı, kuş falı, kâğıt falı, iç organlar falı, kum falı, zar falı, kitap falı, ateş falı, su falı, çay falı, kahve falı, bakla falı, kürek kemiği falı gibi... (Aydın, 1995, s. 134-135). Fal sözcüğünün dilimize Arapçadan geçtiği bilinmektedir ve “uğur, iyi tali, baht” anlamlarına gelmektedir (Vural, 2017, s. 95). İnsanoğlu var olduğu günden beri kendisini ve çevresini anlamak için büyük bir merakla sahip olmuştur. Bu merakla birlikte neler olacağını, başına neler geleceğini, ne kadar yaşayacağını, kiminle evleneceğini, bir savaşta kimin galip geleceğini kısacası olacak olanları önceden bilme arzusu onları farklı arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışların neticesinde başvurdukları önemli kaynaklardan biri de fal olmuştur. Bu nedenle fal sözcüğünün anlamı zaman içerisinde genişlemiş ve Türkçe Sözlükte “geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası vb. şeylere bakarak anlam çıkarma, bakı.” anlamları ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2009, s. 677).

İnsanın kendini tanıma ve geleceğine ilişkin saptamalarda bulunabilmesi hususunda bir işaretler dizisi olarak ele alınabilecek olan bu türler, barındırdıkları

kültürel unsurların yanında yansıttıkları genel toplumsal beklenti, eğilim ve ilgi çekici açılımlarıyla da ilgiye değerdir (Sümbüllü, 2010, s.56). Gelecekte haber verme ve gaybı bilme durumu birçok kültür ve toplulukta farklı uygulama metotları ile kabul görmüştür. “Zecr, İyafet, Tayre, Kehanet, Ezlam-ı Cahiliyet, İrafet, İhtilac, Kitfe, Kıyafet, Firaset” gibi fal türleri, Araplarda cahiliye devrinden beri mevcut olmuş ve sonrasında İslamiyet’e de girmiş, hâlâ birçok yerde inanılan ve uygulanan fal türleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertaylan, 1951, s. 1). Falcılığın özellikle de cahiliye dönemi Arapları arasında kabul gördüğü bilinmektedir. Mesela, cahiliye döneminde Araplar, kelime ve isimlerle, zarlarla, astrolojik gözlemler ile, insanların vücudundaki bazı organların kaşınması veya seğirmesi ile, kesilmiş koyunun kemiğiyle, bir kurbanın ciğeriyle fal bakmışlardır (İslam Ansiklopedisi, 1988:139). Buradan da anlaşılacağı gibi fal bakma kültürel bir öge olarak düşünülebilir.

Her kültürün kendine has ve o kültür ile özdeşleşen fal kültürleri vardır. Söz gelimi, Türk kültüründe önemli kutsi görevleri olan ve toplumda değer gören şamanların da falcılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Şamanlar iyi, yararlı ve hayırlı olanın belirlenmesi ve bu doğrultuda toplumun şekillendirilmesinde, aynı şekilde kötü, zararlı olanın belirlenerek o kötünden nasıl uzaklaşabileceğine ilişkin toplumu uyarmak konusunda önemlidirler. Şamanların toplumsal anlamdaki bu yönlendiriciliğinde ise fallar ayrı bir yere sahiptir (Seçkin, 2015, s. 1436). Bu noktadan hareketle Türk topluluklarında fal ve falcılığın önemli olduğu çıkarılabilir. Bu noktadan hareketle Türk topluluklarında fal ve falcılığın önemli olduğunu çıkarılabilir. Türkler İslamiyet’ten önce ve İslamiyet’le tanıştıktan sonra fal ve falcılıkla uğraşmışlardır. Elbette değişen inanç sistemi ile fal ve falcılık ile ilgili içerik ve şekil olarak bir kısım değişiklikler gerçekleşmiştir. Şamanların falcılıkla uğraşmaları Türk topluluklarında falcıların önemli misyonlarının olduğu fikrini desteklemektedir. Öyle ki Türkler arasında falcılık önemli bir meslek gibi de görülmüştür. Türk topluluklarında falcıların fal esnasında kullandıkları malzemenin çeşidine göre değişik isimler aldığı bilinmektedir. Koyun, sığır, at, geyik gibi hayvanların kürek kemiklerine bakarak, geleceği okuyanlara “yağrınıcı”; koyun tezeği, taş veya buna benzer tanelerle fal açanlara “kumalakçı”; değişik vasıtalar kullananlara ise “ırımıç” adı verilmiştir (Sümbüllü, 2010, s. 64).

Bununla beraber, fal ve fal bakma işinin küresel bir özellik gösterdiği de ifade edilebilir.

Eski Yunan, Roma, Mısır, Kalde, Babil ve Çin medeniyetleri içerisinde de yaşam alanı bulmuş olduğu ifade edilen fal, insanlara sunmayı vaat

ettiği gizemli içeriği ile daima dikkat çekmiştir. Mesela: “Aristo, yüzün çizgilerine bakarak kişinin karakterini okuma üzerine -fizyonomi- bir kitap yazmış. Yunan mitolojisinde, Tanrı Apollon, evlenmek istediği Kasandra’ya falcılık yeteneği bağışlamış, Sümerler kesilen kurbanların kara ciğerlerine, Etiler kuşların uçuşlarına bakmak suretiyle ileriye dönük değerlendirmelere müracaat etmiş, Fransız astrolog Nostradamus, miladi 3000 yılına kadar olabilecek ilgili kehanetlerde bulunmuştur (Sümbüllü, 2010:57).

Fal; kendi içerisinde sistemi olan, bir düzen ve denge içerisinde işletilmesi gereken, görülerin doğru aktarılması için kendine has bir üslubu olan gelenektir. Bu nedenle falın önemi, geçerliği ve etkisi fala bakma ve görüleri aktarma işidir. Günümüzde fal bakma olarak genellediğimiz bu durum “1. Fal açma, fal bakma. 2. Hayra yorma, uğursama, uğur sayma (Devellioğlu, 2004, s. 1233).” şekillerinde de aktarılmaktadır. Orta Asya’da yaşayan kadim Türk toplulukları tarafından fal kavramı “ırk” kelimesiyle karşılanmıştır. Kaşgarlı Mahmud da Divanu Lügati’t Türk’te bu sözcüğü; falcılık, kahinlik ve bir kimsenin içinden geçeni bilmek, şeklinde açıklamıştır (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014, s. 20). Irk sözcüğü ile fal “tölge” sözcüğünün de fal anlamı ile kullanıldığı bilinmektedir. Bozkırda yaşayan Türkler arasında suya ve aynaya bakma, kurşun, köz, tütsü, kürek kemiği, kahve, bakla gibi fal türlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Burada adı geçen ayna falının Şamanlar tarafından kayıp kişilerden haber almak için kullanıldığı bilinmektedir. Kürek kemiğiyle fal bakma ise Asya’nın birçok bölgesinde yaygınlık kazanmıştır (İslam Ansiklopedisi, 1988, s. 136).

Fal Türleri

Fal ve falcılık başlığı altında birçok fal çeşidinin, fal bakma usullerinin olduğundan söz edilmişti. Bu kısımda buradaki fal türlerinin hepsi ele alınmayacaktır, sadece Neticetü’s-Sülük Fî Naşihatü’l-Mülük’ta konu edilen üç fal türünden bahsedilecektir. Bunlar eserde;

Pes ol kitâbdan ba‘zî fevâid ve ‘ulûm ki İskender’e ta‘lîm etmişdür bu risâlede zıkr edeyüm. Ümmîd ki hayyiz-i qabûlde vâki‘ ola. Cümleden biri ‘ilm-i kefdür ve feylesof Hindî bu ‘ilmüñ hakkında ol kitâbda buyurmuşdur ki; .... ve birisi dağı ‘ilm-i ketifdür ya‘ni görüñ feylesof kitâbında bu ‘ilmüñ hakkında buyurur ki, ... ve birisi dağı ‘ilm-i maqâdir-i aşâbi‘ ’ül-yed ya‘ni barmaqlarun uzunluğu ve kısalığı miqdârî ‘ilmidür. (Gökkaplan, 2019, s. 196). şeklinde sıralanmıştır.

a) ‘ilm-i keffün (Ayuç içi (EI) Falı)

Avuç içi veya ele bakarak fal bakma günümüzde de geçerliğini korumaktadır. Bu falda esas alınan unsur avuç içerisindeki çizgilerin uzunluğu kısalığı, şekilleri vb.dir. Bu fal hakkında Neticetü's-Sülük Fî Naşihatü'l-Mülük'ta şu bilgiler yer almaktadır:

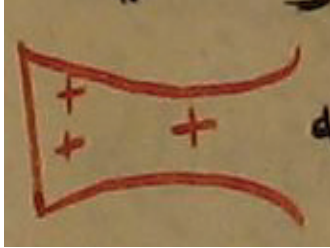
Resim 3

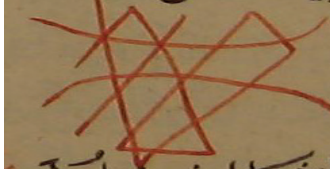
delâlet eder vallah ki çok memleketlere mâlik ola ve cevâd ü kerîm kimesne ola.Ammâ mutavassıf ola

ve eger ayasında üç haç ola bu şüret üzerine delâlet eder ki şâhibi cevânmerd ü kerîm ü kalîl'ül mâl ve ğanı'ül-nefs kimse ola ve muhibb-i mehmedet ü şenâ ola

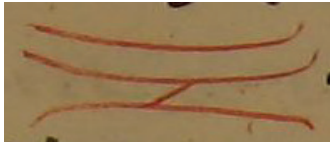
ve eger ayasında olan huçûf-ı şekl müselleş gibi ola ki arasında üç şalib zâhir ola bu şüret üzerine delâlet eder ki şâhibi kerîm ü hekim ve 'âkil kimesne ola ve kalîlü'l-mâl ve tavîlü'l-'ömr ve nefsinde ['azîmü's-şân] kimse ola ve 'ilme ve 'ulemâya muhibb ola ve dîn ü diyânet ve taqvâ ve emânet şâhibi ola

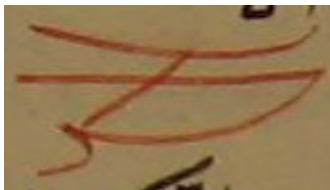
ve eger ayasındaki huçûf bu hey'âtda ola ve bu şüretde delâlet eder ki şâhibi çok mâla mâlik ola ve çok ni'et-i cedîdeye şâhib ola ve 'ömri tavîl ve 'ayşî cezîl ola

ve eger ayada olan huçûf bu şekl üzerine ola delâlet eder ki şâhibi hüsn-i hulûla mevşûf ve sa'âdet ve devletle ma'rûf kimse ola ve ammâ mestûru'l-hâl ola

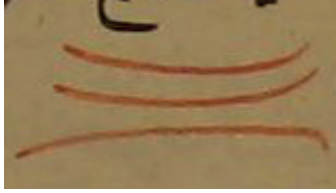
ve eger ayada olan huçûf bu hey'ât üzerine ola delâlet eder ki şâhibi mehâbetlü ve şâhib-i vaqâr ve muhibb-i ehl-i kemâl kimse ola. Ammâ nefsinde bir nev' ru'ûnet mevcûd ola

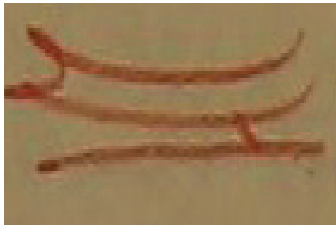
ve eger ayasında olan huçûf bilezük şeklinde ola bu hey'ât üzerine delâlet eder ki şâhibi şücâ ve muqdim ve sere'î'ül ğazab ve a'dâsı üzerine menzûr ve muzaffer kimse ola ve Allahu a'lem.

Ba' zı şalibi zâhir ve ba' zısı hafî. Delâlet eder ki şâhibi 'âlim ü 'ârif ve mâldan faķîr ammâ nefsinde ganî ve kimesneye muhtâc olmaz. Kimesne ola ve rızķı kifâf miķdârı ola ammâ arası kesilmeye

ve eger ayada olan bu şekilde ola delâlet eder ki, şâhibi tavilü'l-'umur, keşirü'r-rızķ ola ve ehl-i refâhiyyet ve hużûr ola. Ammâ mâl ü menâl cem' edici olmaya yevm-i cedîd, rızķ-ı cedîd şâhibi ola

ve eger ayada olan huţûţ bu şüret üzerine ola delâlet eder ki, şâhibi şakî kimse ola ve şalilü'l-rızķ ve ma' işeti şar ve ehlinden ğarîb ola ve Allahu a' lem ma' lüm ola ki, bu on 'alâmetdür ki zıkr eyledük ve hey'ât, eşğalini Kitâbü'l-Esrâr'da gördüğümüz gibi

2 ² بلا تغيير ولا تبديل bu maħalde taşvîr etdük ve Ehl-i Hind'un aķvâlini ve delâilini ³ كما هو الواقع في كتاب الأسرار Kitâbü'l-Esrâr-ı taħrîr êdüb ma' rüz olındı ve ⁴ (والعلم عند الله ولا يعلم الغيب إلا الله) (Gökkaplan, 2019, s. 197-198).⁵

2- Hiçbir deĝişiklik olmaksızın

3- El-Esrar Kitabında geçtiği üzere

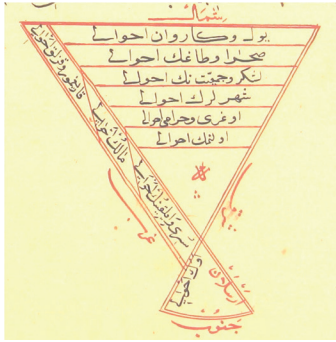
4- İlim Allah'ın indindedir. Gaybı Allah'tan başkası bilemez.

5- Çok memleketlere sahip olacağına ve cömert ve eli bol bir kimse olacağına fakat orta halli bir kimse olacağına işaret eder. Eğer avuç içinde üç çizgi olursa bu şekil, sahibinin civanmert ve cömert, çok mallara sahip olan ve nefsi zengin olan bir kimse olacağına, övgü ve takdire şayan bir kimse olacağına işaret eder. Eğer avucundaki çizgilerin şekli üç bölümden oluşmuş gibiyse ve arasında dört yıldızlar (artılar) varsa sahibinin cömertlik sahibi ve bilgili biri olduğuna; malının çok, ömrünün uzun ve nefsinin büyüklük sahibi olduğuna; ulemaya yakın olacağına ve din, diyanet, takva ve emanete sahip çıkan bir kimse olacağına işaret eder. Eğer avucundaki şekiller bu biçimde olursa, bu şekiller sahibinin çok mala ve birçok yeni nimetlere sahip olacağına, uzun ömürlü olacağına ve çok yaşayacağına işaret eder. Eğer avuç içindeki şekiller bu şekildeki gibi olursa, sahibinin güzel bir yaradılışa sahip olduğuna ve talihli, bahtının açık olduğuna fakat bazı hallerinin de açık olmadığına işaret eder. Eğer, avuç içindeki çizgilerin şekli bunun gibi ise sahibinin hoş sözlü olduğuna, vakar sahibi olduğuna, güzel ve olgunlaşmış bir kimse olduğuna fakat nefsinde bir tür aptallık bulunduğuna işaret eder. Eğer, avuç içindeki şekil bilezik gibiyse, sahibinin yiğit, gayretli ve düşmanlarına karşı gazabının yüce olduğuna, düşmanına karşı kazanmaya kendisini adanmış bir kimse olduğuna işaret eder. En iyisini Allah bilir. Avuç içindeki yıldızların bazısı çok bazısı az görünüyor ise bu elin sahibinin bilgili ve alim bir kimse olacağına, mal yönünden fakir olacağına ve nefis yönünden çok zengin bir kimse olacağına, bu konuda da kimseye muhtaç olmayacağına, rızķının yaşamasına yetecek kadar olduğuna ve sürekli olacağına işaret eder. Eğer avuç içindeki şekiller bu şekilde olursa, sahibinin ömrünün uzun olacağına, rızķının az olacağına, gelirinin az olacağına, akrabalarından ayrı olacağına işaret eder. En iyisini Allah bilir ki, biz burada zikrettiğimiz on alameti, çizgilerin eşkallerini Kitâbü'l-Esrâr'da olduğu gibi hiçbir deĝişiklik olmaksızın bu bölümde tasvir ettik, Hint Alimlerinin sözlerini ve yorumlarını El-Esrar Kitabında geçtiği üzere

b) Kürek Kemiği Falı

Yapılan literatür değerlendirilmesinde ‘ilm-i ketif olarak adlandırılan falın adı Türk toplulukları arasında “kürek kemiği falı”dır ve Divanu Lügati’t-Türk’te kürek kemiği falı için yarın sözcüğü kullanılmıştır. Yine aynı yerde yarın sözcüğü için; Türkler bununla ilgili şöyle derler: Yarın bulgansa il bulganur. (Yarın karışırsa il karışır.) (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 356). Diğer Türk lehçelerinde de aynı kökten geldiği düşünülen sözcüklerin yer aldığı fakat bu sözcüklerin lehçelere geçerken lehçe hususiyetlerine göre fonetik değişmeye uğradığı ifade edilmiştir. Mesela Kazak Türkçesinde bu kelime cavrın biçimini almışken, Kırgız Türkçesinde coorun şekline girmiştir. Abakan lehçelerinde çaarın, Yakut Türkçesinde saarın biçimini alan bu kelime Karaçay-Malkar Türkçesinde cavarın, Başkurt Türkçesinde yavrun şeklindedir (Tavlun, 2007, s. 186). Bu falın, Eski Yunanlılarda ve Romalılarda da mevcut olduğu bilinmektedir (Kültürel ve Koç, 2011, s. 132). Araplar bu falı eski Yunan ilimlerinden sayarak ilmü'l-ketf (kürek kemiği bilgisi) adıyla bir bilim dalı olarak kabul etmiş, bu konuda risaleler yazmışlardır (İnan, 1986, s. 152).

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle fal türlerinin bazı kültürlere ait olma durumundan bahsedilebilir. Söz gelimi kürek kemiği falında öğrenilmek istenen görünün ya da fala bakılma amacının neler olduğu doğru olarak görülebilirse bu falın hangi topluluklar tarafından kullanıldığı da tespit edilebilecektir. Bu noktada fala nasıl bakıldığı, doğru görümlerin elde edilebilmesi için nelere dikkat edildiği hususu önemlidir. Çalışmamıza esas alınan eserde kürek kemiği falının bakılması usulü bir şekil üzerinde verilmiştir:

Resim 1

Yan taraftaki şekilde de görüleceği gibi kürek kemiğinin üst noktası yani geniş kısmı kuzeyi, alt kısmı yani dar olan kısmı güneyi ve karşıdan bakıldığında sağ tarafı doğuyu, sol tarafı da batıyı göstermektedir. Bu yönler, falın bakılması esnasında büyük anlam ifade etmektedir. Yanda görülen şeklin en üstünden başlayarak sırasıyla aşağıya doğru yazılan ve yorumlanan görümler günümüz Türkçesine şöyle çevrilebilir: Yol ve kervan durumu, sahra (çöl) ve dağın durumu, leşker (asker) ve cemaatin (asker topluluğunun) durumu, şehirlerin durumu, oğrı (hırsız) ve haramilerin durumu, evlenme durumu. Alt kısmında, yani dar kısımda yer alan bölümde evin durumu yer almaktadır. Kürek kemiğinin geniş kısmının sağ tarafında ise yukarıdan aşağıya yazılmış bir şekilde; sürü ve yılığının durumu, malın durumu, kar, yağmur

yazarak burada zikrettik ve İlim Allah'ın indindedir. Gaybı Allah'tan başkası bilemez.

ve kızlık (sıcaklık) durumu görüleri bulunmaktadır. Bu falın bakılması usulü eserin mütercimi tarafından şu sözlerle ifade edilir:

Alā hükkām, yolun aḥvāli ve kervānuḥ aḥvāli: Eger kürek başında bir miqdār siyāh reşāşeler gözüke delālet eder ki, kervān selāmet üzredür ve eger ol mevzi‘ de aḳ reşāşe gözüke delālet eder ki, kervān selāmet üzerine gelmez ve eger ol mevzi‘ de kızıl reşāşeler ola delīldür ki, kervānda cenk vāḳi‘ olmuşdur ve eger küregün başı kenārlarında ba‘zı ḳara reşāşeler ola delālet eder ki, kervān şehre yakın gelmişdür ve Allahu a‘lem-i bişahḥiti. Şahrā ve taḡuḥ aḥvāli: Eger şahrā ve taḡuḥ kısmında ba‘zı siyāh reşāşeler ola delālet eder ki, ol yıl otlar şen olur ve eger aḳ reşāşeler var ola, otsızlık delīldür, ḳuraḳlığına delālet eder ve Allahu a‘lem. Leşker ve leşkerün cem‘ iyyeti aḥvāli: Eger sipāh ve leşkerün kısmında reşāşeler gözüke eṭrāfda cem‘ olmuş ve küregün aşağısı ṭolmuş gibi ola leşkerün hareketine delīldür ve eger leşkerün yerinde iki barmaḳ miqdārı siyāh reşāşeler gözüke ki leşkerden emīn olub, selāmet üzre olmaḡa delālet eder ve leşker daḡı şıḥḥat üzredür ve eger siyāh reşāşelerinde kızıl reşāşeler ola leşkerün arasında ḳanlar dökilse gerek ve Allahu a‘lem. Şehrlerün aḥvāli: Eger şehir ve şehristān yerinde kızılıḳ gözüke delālet eder ki, ol şehirde ḳanlar dökilse gerek ve eger aḳ gözüke delālet eder ki şehirde mevt ve kızılıḳ vāḳi‘ ola ve eger ancak siyāh reşāşeler gözüke delālet eder ki, ol şehirde olan ekābir ve ‘ummāl ḡāyetle ḳuvvet üzredürler ve eger siyāh reşāşenün arasında bir kızıl nokṭa gözüke delālet eder ki, ol şehirde fitne ve āşüb ve şor ü ḡavḡā vāḳi‘ ola ve eger sāfi siyāh reşāşeler ola delālet eder ki ol şehrin aḥvāli ḡāyetle eyüdüdür ve Allahu a‘lem. Oḡrılar ve ḡarāmīlerün aḥvāli: Eger anların kısmında siyāh reşāşeler gözüke ḡarāmīlerün ḳuvvetine ve keşretine delālet eder ve eger ol mevzi‘ de kızıl reşāşeler gözüke delālet eder ki ol ḡarāmīler ḳanlar dökmüşler ve eger aḳ reşāşeler ola ḡarāmīlerün za‘ifine delālet eder. Allahu a‘lem. Evlenmek aḥvāli: Eger kürek dibinün ḳukurına nazār édüb sağ ü sālīm olub aşınmış yeri olmaya ol me‘mūrlığına ve şādmānlığına delālet eder ve eger aşınmış ve egri bügri ola ol perişānlığına delālet ve eger küregün ḳukurunda bir delik var ola ki igne ucı veyā ḳuvalduz ucı içine girer ola delālet eder ki ol evün adamlarından birisi yolsızdur ve eger ḳalın küregün kenārından arslan tarafından bir delik ola delālet eder ki kürek şāḡibinün ehl-i beytinden birisi fevt olub veyāḡūd ḡāyetle şayrū ola. İlkı ve ḳoyun sürisünün aḥvāli: Taḡ tarafına nazār édüb küregün dibinden yaḡa ēnsüz tarafından ḡaber vērile eger ḳoyun sürisünün yerinde siyāh

reşâşeler gözüke delâlet eder ki, koyun sürisi leşkerden veyâhüd yel ve dipiden veyâ harâmîlerden kaçmak üzerinedür. Eger iki yerde birbirinin ardınca siyâh reşâşeler ola ılkı ve süri emniyyet ve rāhat üzredür ve eger ol mevzi' de pāre pāre t̄āğık aq nesnelere gözüke sürinün t̄āğıklığına delâlet eder ve eger ol mevzi' de bir yerde beyāz ' ariz ola ılkının şayrülîğine delâlet eder ve eger uvaq aq ola ve arpa miqdārı ola ılkının mevtine delâlet eder ve eger tağun başından küregün kenārına varınca siyâh reşâşeler ola ılkının ve sürinün keşretine ve vafiretine delâlet eder ve eger küregün kenārı tar ola sürinün arıklığına delâlet eder ve Allahu a'lem. Mālun aḥvālî: Eger dilersün ki kendü sūd u ziyānuñ için ve māl ele girer mi girmez mi veyâ ziyād olur mı nazār edesin ki sağ tarafında gøresin. Eger bir miqdār siyâhlık gözükür, delâlet eder ki māl ele girer, ziyāde daḥı olur. Ammā, eger siyâh reşâşeler ile aqlar āmihte ola delâlet eder ki māl elden gider ve eger, siyâh reşâşelerün öñinden ayruca reşâşe gözüke, delâlet eder ki ogrı ve harāmiden ziyān göre ve Allahu a'lem. Qar ve yağmur ve kızlık aḥvālî, eger tağ tarafında küregün yuqarudan yaņasında iki barmaq miqdārı aqlık gözüke ol yıl çok yağmurlar yağa ammā t̄arlıq üzerine ola ve eger kiçicük yaşsıca qaralar ola delâlet eder ki ol yıl çok qarığa ve eger ol mevzi' de bulut rengine bir aq nesne gözüke veyâhüd ol yer aq ola ammā gāyetle aq olmaya delâlet eder ki kış pek ola ve eger tağ tarafından küregün kenārından kiçicük delikler ola kızlık ve t̄arlıq delâletdür ve eger küregün dibinde arslana yaqın kızıl reşâşeler ola delildür ki ol yıl deme ve dipi çok ola (Gökkaplan, 2019, s. 200-202)⁶.

- 6- Hükümlerin en yücesi, yolun ve kervanın durumu: Eger kürek (kemiği) başında bir miktar siyah çizgiler gözüküyorsa, kervanın selamet üzerine olduğunu işaret eder. Eger o kısımda ak çizgiler gözüküyorsa, kervanın selamet üzerine olmadığını gösterir ve yine o kısımda kızıl çizgiler varsa kervanda bir savaş meydana geldiğine işaret eder. Eger kürek (kemiğinin) baş kısmında bazı siyah çizgiler varsa, kervanın şehre yakın olduğuna işaret eder. En iyisini Allah bilir. Çöl ve dağın durumu: Eger çöl ve dağ kısmında bazı siyah çizgiler görülüyorsa o yıl otların bol olacağına işaret eder. Eger ak çizgiler gözüküyorsa bu otsuzluk olacağına ve kuraklık yaşanacağına işaret eder. Daha iyisini Allah bilir. Asker ve asker topluluklarının durumu: Eger askerlerin olduğu kısmın etrafında çizgiler varsa ve küreğin (kemiğin) aşağısı dolmuş gibiyse bu askerlerin hareket halinde olduğunu gösterir. Eger, askerin olduğu kısımda iki parmak miktarı kadar siyah çizgiler varsa askerden emin olarak, doğruluk üzerinde olmaya işaret eder ve bu durumda asker sağlıklıdır. Eger, siyah çizgilerin olduğu yerde kızıl çizgilerde varsa askerlerin arasında kan döküleceğine işaret eder, daha iyisini Allah bilir. Şehirlerin durumu: Eger şehir ve şehirler kısmında kızılık varsa o şehirde kanlar döküleceğine işaret eder. Bu kısımda ak çizgiler varsa şehirde ölüm ve kuraklık meydana geldiğini gösterir. Fakat beyaz çizgiler varsa o şehrin ileri gelen büyüklerinin ve valilerinin kuvvet üzerinde olduğunu gösterir. Eger, siyah çizgilerin arasında kızıl nokta görünüyorsa, o şehirde fitne, kargaşa, dedikodu ve kavga meydana geleceğini gösterir. Eger, sadece siyah çizgiler varsa şehrin durumunun gayet iyi olduğuna işaret eder, daha iyisini Allah bilir. Hırsız ve haramilerin durumu: Eger bunların olduğu kısımda siyah çizgiler görünüyorsa haramilerin kuvvetli olduğuna ve sayıca çok olduğuna işaret eder. Eger bu kısımda kızıl çizgiler varsa haramilerin

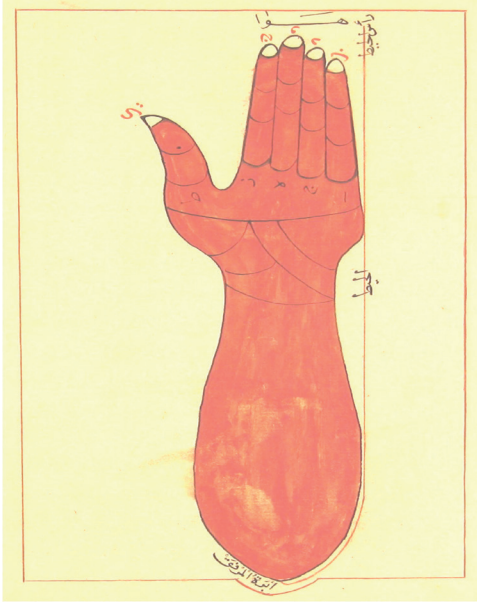
İnan, bu falın bakılması usulünü, iyice kızdırılan kürek kemiği üzerindeki çizgilere bakarak gelecekte haber alınmaya çalışılır, kemik üzerindeki çizgiler düz ise ve kesiksiz ise yol açık, eğri büğrü veya delikli ise yol kapalıdır diyerek açıklar ve bu fal ile ilgili bir anlatı örneği verir: Kırgızlarla Kazaklar arasında bir savaş vardır. Nur Ali Han, Kalmukların ne yaptığını, seferinin başarılı olup olmayacağını öğrenmek istemektedir. Yavruncu, kürek kemiğini ateşte yaktıktan sonra, eline alıp çizgilerine bakarak ‘dün öğleyin Kalmukların arasına bir arvak (ruh) karışmış. Bu arvak Kalmuklara korku salmıştır. Kalmukların mukadderatı üçüncü bir arvak tarafından halledilecektir. Bu arvak Kalmukları koruyacaktır’ der (1972, s. 153).

Kürek kemiği falı; bozkır yaşantısı süren, hayvancılıkla geçinen, doğa olaylarının zorlukları karşısında güç duruma düşebilecek Türk toplulukları arasında bir nevi tedbir aracı olarak değerlendirilmiş, bu nedenle de kabul görmüş bir fal türüdür. Kürek kemiği falına bakan kimsenin toplumsal statüsü ve bu falın görülerine duyulan güvenin, bu fala kültür içerisinde farklı bir misyon yüklemiştir. Örnek metindeki söz ve cümle yapısı, hitaplar, ifade biçimleri söylem çözümlemesi kısmında değerlendirilecektir.

kan döktüklerine işaret eder. Eğer ak çizgiler varsa haramilerin zayıf olduğuna işaret eder, daha iyisini Allah bilir. Evlenme durumu: Eğer kürek kemiğinin dip çukuruna baktığında aşınmamış bir şekilde sağ salim görünüyorsa ve aşınmamışsa mutlu ve mesut olacağına işaret eder. Eğer aşınmış bir yeri varsa ve eğri büğrü ise o, perişanlığa işaret eder. Kürek (kemiğinin) çukuruna bir delik varsa, ki içine iğne ucu veya çuvaldız girebilecek kadar, o evin içerisindeki kişilerden birinin yolsuz olduğuna işaret eder. Eğer küreğin (kemiğin) kalın kenarından aslan tarafından bir delik varsa, kürek (kemiğinin) sahibinin (fala baktıran kimsenin) yakın çevresinden birinin öleceğine veyahut çok hasta olacağına işaret eder. At ve koyun sürüsünün durumu: Dağ tarafına bakılıp, küreğin (kemiğin) dibine doğru, ensiz olan taraftan haber verilmelidir. Eğer koyun sürüsünün olduğu kısımda siyah çizgiler varsa koyun sürüsünün, askerden, yel ve tipiden veya haramilerden kaçmak üzerine olduğuna işaret eder. Eğer, iki yerde birbirinin ardınca siyah çizgiler varsa varsa yılki ve sürünün emniyette ve rahat olduğuna işaret eder. Eğer, o kısımda parça parça dağınık beyaz çizgiler varsa sürünün dağınıklığına işaret eder. Eğer, o kısımda bir yerde beyaz çizgiler varsa yılkinin hasta olacağına işaret eder. Eğer, ufak, arpa kadar ak çizgiler varsa yılkinin öleceğine işaret eder. Eğer, dağın başından küreğin kenarına kadar siyah çizgiler varsa yılki ve sürünün çokluğuna ve bolluğuna işaret eder. Eğer küreğin kenarları dar ise sürünün zayıflığına işaret eder. En iyisini Allah bilir. Malın durumu: Eğer, kendi faydan ve karın için, mal ele girer mi girmez mi veya ziyan olur mu öğrenmek istersen, kürek kemiğinin sağ tarafına nazar bakıp göresin; eğer bir miktar siyahlık görünüyorsa malın ele gireceğine ve daha da fazla olacağına işaret eder. Ama, siyah çizgiler ile ak çizgiler karışık bir şekilde görünüyorsa malın elden gideceğine işaret eder. Eğer, siyah çizgilerin önünde ayrıca başka çizgiler görünüyorsa hırsız ve haramiden zarar göreceğine işaret eder ve daha iyisini Allah bilir. Kar ve yağmur ve sıcaklık durumu: Eğer, dağ tarafında küreğin (kemiğin) yukarı kısmında iki parmak miktarı aklık görünüyorsa, o yıl çok yağmur yağacağına fakat darlık görüleceğine işaret eder. Eğer, küçücük yassıca karalar varsa o yıl çok kar olmasına işaret eder. Eğer, o kısımda bulut renginde bir ak nesne görünürse veyahut o yer ak olursa, çok ak olmamalı, kışın çok sert geçeceğine işaret eder. Eğer, dağ tarafından küreğin (kemiğin) kenarında küçücük delikler varsa sıcaklık ve darlığa işaret eder ve eğer küreğin (kemiğin) dibinde aslana yakın kızıl çizgiler varsa yakıcı sıcak ve tipinin çok olacağına işaret eder.

c) 'ilm-i yed (İbrişim Falı)

Resim 2'de dirseğin tepesindeki kısma ibretü'l-mirfak, dirseğin ucunda başına kadar olan kısımdaki ipe ise hayt, bu kısmın parmak uçlarındaki kısma ise re'isü'l-hayt adı verilmektedir.

El-'ilmü'l- şālîş, üçüncü 'ilm, 'ilm-i yeddür. Ya'ni elün uzunluğu ve kışalığı ve barmaqlarun uzunluğu ve kışalığı neye delâlet etdüğünün 'ilmidür ve bu 'ilm gâyetle şerîf ve laţîfdür ve 'ilm-i ferâsetden 'add olunur ve kışalığını mâluğ keşretini ve kılletini ve neslün ziyâde olmasını ve noğşânını ve kesb ü kârun ve müsâ'aden rûzgârun aĥvâlini ve sa'âdet ve şekâvetün ĥuşulı bu 'ilmiden ma'lûm etmek olur. Nitekim sâbıkâ Kitâbü'l-Esrâr'un 'ibâretini 'Arabîce dedüğümüzde muţâbık taĥrîr eyledük, i'âde lâzım degüldür. Şimdi ma'lûm olsun ki bu 'ilmün kı'idesi budur ki, evvelâ bir bükilmiş ibrişim alasin ve beş barmağun tûlını

başğa başğa alasin tâ kim barmaqlarun tûlı bir ibrişimün tûlünde ma'lûm ola. □oğra ol ibrişimün bir ucına dirsegün depesinden, ki aña ibretü'l-mirfak dërler tutub elün iç yüzünden aya üzerinden şırça barmağınun bükümlerine yetişdüresin ve göresin ki şırça barmağınun kıankı bükümüne ve bükümlerinün kıankı mevzi'ne yetişmişdür. Zıkr edeceğümüz aĥkâm ve delâleti bundan ma'lûm edinesin ve biz bu mevzu' da elün şüretini ve barmaqlarun ve ĥaytun şeklini taşvîr edelüm ve barmaqlarun miqdârını ne yerden almak gerek ĥurûf-ı mu'cem ile ta'yîn edüb her bir barmağ için ebced hevvez ĥurûfından ikişer ĥarf on ĥarfe varınca taĥrîr edelüm. Ta kim ta'lim ü tefhîm için âsân ola şüret-i yed budur: (Resim 2) Şimdi ma'lûm ola ki kaçan barmaqlarun miqdârını ĥaytıla almak istersin gerekdür ki ĥaytun ucını şırça barmağınun aşlından ki anun üzerine yazılmışdur tutasın şırça barmağınun başına varınca ki anun üzerine B yazılmışdur. Pes şırça barmağınun tûlı budur ve şırça barmağınun yanındaki ki aña tahâret barmağı dërler anun tûlı daĥı buña göre alasin ve anun aşlında C ve başında D yazılmışdur ve orta barmağınun aşlında H ve başında V ve şehâdet barmağınun aşlında Z ve başında Ĥ yazılmışdur. Baş barmağınun aşlında T ve başında Y yazılmışdur. Ĥarfden ĥarfe barmağun tûlidür. Pes beş barmağun tûlı alduğdan

şonra ol haytuñ ucını dirsegün depesinden, ki aña ibretü'l-mirfağ derler, tutasın ve göresin ki ol haytuñ bir ucı elün iç yüzünden aya üzerinden şırça barmağınun çankı büklümüne yetişür ve çankısından mütecäviz olur aħkâmı aña göre beyân edesin. Meşelâ, eger haytuñ bir ucı dirsegün depesinden olub ve bir ucı şırça barmağınun evvelki büklümüne yetişmeye delâlet eder ve Allahu a'lem ki, bu elün şâhibi kâdir olmaya ki on aqçe veyâ dağı ziyâde zabt eyleye belki ma' işşeti loğma loğma yevm cedîd-i rızq cedîd çabîlinden ola hâşıl ü mahşulı halk elinden ola ve eger haytuñ ucı şırça barmağınun evvelki büklümünden tecävüz etmeye delâlet eder ki, bu nev' elün şâhibi 'âciz ve fûrûmânde kimesne ola ve ma' işet taşşilinde gâyetle kâhil ola ve on aqçenün cem'ine kâdir olmaya ve eger eline bir miqdâr nesne girürse fi'l-hâl harc ola ve eger haytuñ ucı şırça barmağınun evvelki büklümünden tecävüz edüb maşşalun nişfına veyâ nişfindan eksüğe veyâ ziyâdeye yetişürse delâlet eder ve Allahu a'lem ki, bu nev' elün şâhibi kesb-i ma' âşa kâdir kimesne ola kimseye muhtâc olmaya. Ammâ mâluñ cem'ine kâdir olmaya ve eline giren tüz harc ola. Gâyeti bu kim 'ömri tamâm olınca dahli harcına vefâ eyleye ve eger haytuñ ucı şırça barmağınun ikinci büklümünden tecävüz edüb ikinci maşşalunun ba'zısına yetişe delâlet eder ki, bu nev' elün şâhibi kesb-i derâhim ve dînâre kâdirdür ve zabtında mâhirdür. Ammâ çok mâluñ taşşiline ve cem'ine kâdir olamaz ve eline gireni tüz harc eder ve eger haytuñ ucı şırça barmağınun üçüncü büklümüne yetişürse bu nev' elün şâhibi on biñ aqçenün kesbine ve cem'ine kâdir olabilir ammâ bundan artuğa kâdir olamaz, eger taşşil edebilürse sür'atle harc olur ve Allahu a'lem ve eger haytuñ ucı şırça barmağınun ucından tecävüz edüb hevâya yetişürse bu nev' elün şâhibi yüz biñ dirhem mâluñ taşşiline ve cem'ine kâdir olur ve dağı ziyâdeye ve mâl sebebiyle sa'âdetlü ve devletlü kimesne olur ve olur ki mâl ü menâlle hâkim ve âmîr dağı olur ve Allahu a'lem (Gökkaplan, 2019, s. 203-205).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere⁷ bu fal türü daha çok ömür uzunluğu ve

7- Üçüncü fal ilmi, ilmi yedd'dir. (Türkçe'ye ibrişim falı olarak çevrilebilir.) Yani elin uzunluğu, kısalığının ve parmakların uzunluğu, kısalığının nelere işaret ettiğinin ilmidir. Oldukça kutsal ve incelikli bir ilimdir ve feraset ilminde sayılır. Ömrün uzunluğu ve kısalığı, malın azlığını ve çokluğunu, neslin çokluğunu ve eksikliğini, kazanç ve karın gidişatının durumlarını, talihin ve talihsizliğin tamamı bu ilim vasıtasıyla bilmek mümkündür. Buradaki düşüncelerimizi Kitabı'l-Esrâr'ın açıklanmasında uygun bir şekilde yazdık, tekrar etmeye gerek yoktur. Şimdi, bilinsin ki, bu ilmin kuralları şudur: öncelikle bükülmüş bir ibrişim almalısın ve beş parmağının uzunluklarını ayrı ayrı almalısın. Bu işlem ibrişimin parmaklarına dolanıp bitmesine kadar devam etmeli. Sonra bu ibrişimin bir ucunu dirseğinin tepesinden, ki ona ibretü'l-mirfağ derler, tutarak elin iç yüzünden ve avuç içi üzerinden serçe parmağının boğumlarına yetiştirmelisin ve serçe parmağının hangi boğumunda hangi noktaya ulaştığını görmelisin. Zikredilecek hükümleri ve işaretleri buradan bilmelisin ve biz bu konuda elin suretini, parmakların ve ipin şeklini tasvir edelim ve parmakların miktarını (uzunluğunu) manalı harfler ile noktalanmış bir ilim ile belirleyip her bir parmak için ebce hesabının ikinci harfinin harf ilminden ikişer harften başlayarak on harfe varıncaya dek yazalım ki öğretmek ve anlatmak için iyi bir yol

kısalığı, mal-mülk azlığı ve çokluğu, mutluluk, talih ve huzur gibi konuların görülerinde kullanılmıştır. Bu fal türü, eserin mütercimine göre feraset ilimlerinden biridir.

Fal ve Siyaset

Eserde bulunan fal türleri, gündelik hayatta görebileceğimiz kültürel bir unsur olarak ele alınabilir. Fakat burada söz konusu edilen fallar Netice-tü's-Sülük Fî Naşihati'l-Mülük adlı bir siyasetnamede bir hükümdara verilen nasihat olarak verilmiştir. Bu nasihatlerin Aristoteles tarafından Büyük İskender'e verildiği düşünülmektedir (Gökkaplan, 2019, s. 196). Falın siyaset aracı olarak kullanılması, yöneticilerin bilmesi, öğrenmesi gereken bir konu olarak ele alınması kültürel açıdan farklı bir perspektif ile değerlendirilebileceğinin göstergesidir. Bu bağlamda fal, karar verme mekanizmasını tetikleyen özelliğe sahiptir. Ayrıca, bir yönetici tarafından karşısındaki bir başka yöneticinin, devlet kademesindeki konumu ne olursa olsun, başka bir hükümdarın ya da halktan bir kimsenin hakkında fikir sahibi olacağı bazı özel detayları yorumlayabilmesi de iktidar noktasında büyük önem ifade etmektedir. Fal ve falcılık konusuna

olsun. Yed'in şekli budur: (Resim 2). Şimdi bilinmeli ki, ip ile hangi parmakların uzunluğunu almak istersin? Bunun için, ipin ucunu serçe parmağının dibinden, ki onun üzerine yazılmıştır, tutmalısın ve serçe parmağının başına varıncaya dek, ki onun üzerine B yazılmıştır. İşte serçe parmağının uzunluğu budur. Serçe parmağının yanındaki, ki ona taharet parmağı derler, onun uzunluğunu da buna göre almalısın ve onun dibinde C ve başında D yazılmıştır. Orta parmağının dibinde H ve başında V, şehadet parmağının dibinde Z ve başında H yazılmıştır. Baş parmağının dibinde T ve başında Y yazılmıştır. Bir harften diğer harf parmağın uzunluğudur. Şimdi, beş parmağın uzunluğu alındıktan sonra o ipliğin ucunu dirseğin tepesinden, ki ona ibretü'l-mirfak derler, tutmalısın ve göresin ki o ipliğin ucu elin iç yüzünden avuç içi üzerinden serçe parmağının hangi boğumuna yetişir ve hangisini aşar. Bunun sonucundaki hükümleri de ona göre açıklayasın. Mesela, eğer ipliğin bir ucu dirseğin tepesinde olup ve diğer ucu serçe parmağının önceki boğumuna yetişmiyorsa Allah'ın ilmi ile bu şunlara işaret eder: Bu elin sahibi on akçe veya daha fazlasını tutmaya, tasarruf etmeye kadir olmaz. Geçimi çok zor, günlük kazancı o anki kazandığı kadardan, kazandığı ve elde ettiği tüm kazanç ve mal başkaları elinde olur. Eğer ipliğin ucu serçe parmağının evvelki bölümünden aşmazsa işaret eder ki, bu tür bir elin sahibi aciz ve geri kalmış kimse olur. Kazancın tahsil edilmesinde oldukça sorun yaşayan bir kimse olur. On akçe biriktirmeye kadir olmaz ve eğer eline az bir miktar kazanç girse hemen harcar. Eğer, ipliğin ucu serçe parmağının önceki boğumundan aşır eklemine ortasına veya ortasından geriye veya fazlasına yetişirse, Allah bilir ki şunlara işaret eder: Bu tür elin sahibi, kendi için yeterli olacak bir kazançla sahip olur ve kimseye muhtaç olmaz. Ama birikim yapacak kudrete sahip değildir ve elindeki kazanç hemen harcar. Kazancı sadece ömrünü tamamlamaya yetecek kadar olur, geride malı kalmaz. Eğer ipliğin ucu serçe parmağı ikinci boğumdan aşarak ikinci eklemine kadar gelirse bu tür elin sahibi yeteri kadar dirhem ve dinara sahip olur ve birikim yapabilir. Fakat bundan daha fazla mal tahsil edip biriktiremez ve eline gireni çabuk harcar. Eğer ipliğin ucu serçe parmağının üçüncü bölümüne yetişirse bu tür elin sahibi on bin akçenin kazancına ve toparlanmasına kadir olabilir fakat bundan daha fazlasına sahip olamaz, Allah daha iyi bilir, eğer tahsil ederse çok hızlı bir şekilde harcar, kaybolur. Eğer ipliğin ucu serçe parmağın ucundan aşarak havaya yetişirse bu tür elin sahibi yüz bin dirhem değerinde veya daha fazla malın ele girmesine ve toparlanmasına kadir olur. Bu fazla mal sebebiyle talihli ve mutlu bir kimse olur ve birçok mal ve mülke sahip olur onları idare eder. Dada iyisini ancak Allah bilir.

bu noktadan bakıldığında siyaset ilmi ile aynı düzlemde olduğu söylenebilir. Günümüzde popüler kültür ürünü olarak ifade edebileceğimiz fal, devlet ve milletlerin önemli kararlar vermesi ve yapılacak hamlelerin değerlendirilmesinde bir araç olarak daha özel bir misyonla kullanılmıştır.

Fal ve siyasetin ortak bir bağlamda bulunması siyaset aracı olarak kullanılan fal ve falcılığın kendine özgü bazı kurallara sahip olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada fal, sadece basit bir yorum veya görüş değil, aynı zamanda bir hükümdarın fermanı veyahut kabul görmesi gereken bir kural olarak da değerlendirilebilir. Bu nedenle siyaset bağlamında kullanılan falların farklı bir bakış açısı ile incelenmesi, falın veya falcılığın çok yönlü kültürel bir olgu olduğunu da gösterecektir.

Fal ve Söylem

Falın siyasi bir bağlamda, siyaseten kullanılması onun ifade biçiminde birtakım özelliklerin farklı olmasını da beraberinde getirmektedir. Fal ve falcılığa ait söylem ve terimler günümüz popüler kültüründe bir hayli dikkat çekici olsa da siyaset aracı olarak kullanılan fallarda bu tür kullanımların yer almadığı görülmektedir. Çalışmamıza esas alınan fallarda günümüz popüler söylemlerine yakın söylemlerin yer almaması da bu savı destekler niteliktedir.

Günümüzde oldukça popüler olan kahve fallarında kullanılan popüler söylemlerin geneline bakıldığında bu durum daha da iyi görülecektir. Çünkü, kahve tüketimi zaten beraberinde keyif ortamı da yaratabilecek bir durumdur. Falcı bu duruma ve ortama ayak uydurabilmek için bağlama uygun söylemler dile getirir ve falı bu ortama uygun bir ürün formatına dönüştürür. Bu doğrultuda fala girerken “neyse halin çıksın falın, ne varsa halimde çıksın falımda, söyleyen gafil ama söyleten gafil değil, kala kala kaldık fala...” gibi daha birçok tekerleme benzeri söz grupları kullanılmaktadır. Günümüzde fal bakılması esnasında zaman ifadesi de günlük dile yansıyan bir kullanım ihtiva etmektedir. Söz gelimi, “üç vakte kadar” deyişi beraberinde “üç yıl mı, üç ay mı, üç gün mü...” diye sürer gider. Bu söylem gündelik dile de girmiş ve gerçekleşmesi zor ve güç durumların ifadesinde kullanılır olmuştur. Burada falcı, içinde bulunduğu ortamın sıcaklığından hareketle daha samimi ifadeler kullanarak fal bakma işini icra etmektedir. Siyasi bir zeminde bakılan falda durum elbette böyle değildir. Bu nedenle falın siyaset merkezli bir unsur olarak ele alındığı metinlerde söylemlerindeki farklılıkların değerlendirilmesi, fal türleri arasında farkların ortaya çıkması açısından önemli olacaktır.

Bu bağlamda söylemin ana hatlarını çizmek aradaki farkın anlaşılır kılınması için önemlidir.

Söylem, herhangi bir ifade biçiminin, yazılı veya sözlü fark etmez, disiplinler arası farklı yaklaşımları esas alarak, bu yaklaşımları farklı açıklamalar ile izah eden bir kavram olarak ifade edilebilir. Bazı araştırmacılara göre söylem, bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazı araştırmacılara göre ise sadece konuşma ağı türevlerinden oluşan uygulamalar olarak değerlendirilir. Sözen'e (1999, s.16) göre söylem yalnızca dille birlikte düşünülebilir ve yalnızca dil olarak mümkündür. Söylem konusunu müstakil bir alan olarak ele alan ve söylemin teorik bir alan olduğu kadar aynı zamanda toplumsal bir pratik olarak da değerlendirebileceğini öne süren Foucault'nun görüşleri de dikkate değerdir. Foucault, söylemi daha genel, tarihi ve gelişmekte olan dil uygulamaları olarak görür (Potter&Wetherell, 1987'den aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 100). Foucault'ya göre söylem tek başına değil, birlik hâlinde ve söylem üretimi ile çözümlenebilir hâle gelmektedir. Söylemin anlaşılır kılınması ise söylemi üreten, çeşitlendiren ve sürekli hale getiren iktidar ve kurumlar aracılığıyla mümkün olmaktadır. Ona göre söylem, “görevi onun gücünü ve tehlikelerini önlemek, bellisiz olagelişini dizginlemek, ağır korkulu maddiliğini savuşturmak olan birtakım yollarla hem denetlenmiş hem ayıklanmış hem de örgütlenmiş ve yeniden paylaştırılmıştır” (Foucault, 1993, s. 9-10). Foucault'da söylem, “düşünen, bilen, konuşan öznenin kendini görkemli bir biçimde ortaya çıkarışı olarak değil, tersine öznenin dağılımının ve kendisiyle süreksizliğinin belirlenebileceği bir bütün” olarak görülür. Ona göre “söylem birbirinden ayrı bir mevkiler ağının yayıldığı mekândır” (Foucault, 1993'ten aktaran Keskin, 1999, s. 18). Söylem konusuna sosyolojik ve felsefi açılardan bakan Foucault, söylem konusunun özüne ilişkin açıklamalar yapmıştır. Söylemi, özne ve iktidar gibi iki boyutta ele alan Foucault, aynı zamanda söylemsel birliklerin dilbilimsel sistemde de görülebileceğini belirtmiştir. Foucault'ya göre, birbirinden kopuk olaylar zinciri dil aracılığıyla çözümlenebilmektedir. Zira bir dilbilimsel sistem, ancak bir ifadeler birliği ya da bir söylem olguları koleksiyonu kullanmak suretiyle gerçekleştirilebilmektedir. Dil, daima mümkün ifadeler için bir sistem oluşturmaktadır ve bu sınırsız bir başarıya izin veren sınırlı bir kurallar bütününe işaret etmektedir (Foucault, 1993, s. 46). O halde Foucault'ya göre sürekli birlikler olarak algıladığımız söylemsel öğelerdeki süreksizlikleri dil aracılığıyla ortaya çıkarmak olası olmaktadır. Çünkü dil, sürekli olmayan söylemsel öğeleri bize sürekli birliklermiş gibi gösterebilmektedir (Demir Güneş, 2013, s. 59). Foucault'da söylem, teorik bir oluşum olduğu kadar, düzenlenmiş toplumsal bir pratik olarak da ele alındığından, bilgiyi olduğu kadar iktidarı da ilgilendirmekte ve hem bilgiyi hem de iktidarı üretmektedir. İktidar söylem aracılığıyla ele geçirilmek istenen güçtür. Söylem sahibi bir kimse, delideki gibi

söylemi iktidarla hiç buluşmamış olan değil; aksine söylemini üretip yaygınlaştıran iktidarın sahibidir (Demir Güneş, 2013, s. 61).

Söylem belirli kurallar, terminoloji ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek üzerine kullanılan bir kavram olarak kategorize edilir (Tonkiss, 2006'dan aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 100). Söylemin bir sisteme sahip olması, onu bir amaç çerçevesine dâhil etmektedir. Bir söylemde, kim, kime, nasıl, neyi ve niçin söylüyor sorularının cevaplarının aranması gerekmektedir. Söylemler bireysellik çizgisinden çıkarak sosyal bir düzene mal olurlar. Bu durumda söylem, anlamı inşa eder ve böylelikle toplumlar mevcut semboller ve anlamlar arasında bağ kurar. Bu yolla toplumlar konular, olaylar ve olgular üzerinde nasıl düşünecekleri ya da iletişim kuracakları söylemler üzerinden kazanırlar (Potter, 1996'dan Aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 100).

Fal ve siyasetin söylem düzleminde buluşması da özellikle dil kullanımının siyasal içeriğe sahip olması ile ifade edilebilir. Bu konuda Gee (1999) dil kullanımı nerede ve hangi zaman diliminde olursa olsun daima siyasal bir içeriğe sahiptir, düşüncesini savunmuştur. Çünkü dil onu kuşatan sosyal dünya ve o sosyal dünyanın ideolojileri tarafından sarmalanmış durumdadır. Dilin ardında, ondan ayrılamaz bir biçimde duran siyasal bir söylem mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında dili siyasal, ideolojik ifadelerden ayrı tutmak ve onsuz düşünmek hemen hemen hiç olası değildir (Gee, 1999'dan aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 102).

Bu noktada fal ve siyasetin bir arada bulunduğu söylem düzleminin analiz edilmesi, faldaki siyasi söylemin ortaya çıkarılması ve anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Söylem analizi, bazı kuramsal ve metodolojik unsurların bir araya gelerek sosyal hayattan izler taşıyan bir yapının izah edilmesi işi olarak tanımlanabilir. Bu esnada söylemin ne olduğu ne ifade ettiği düşünülür ve söylem burada gözlemlenebilir somut bir veri olarak ortaya çıkarılır. Burada yürütülen metodolojik yaklaşım geleneksel ve çağdaş yöntemlerin bir arada bulunduğu bir yaklaşımdır. Aynı zamanda içerisinde farklı bakış açıları ve disiplinleri barındırır. Bu yaklaşım dilin sosyal eylem yönünü vurgulamak için dil felsefesinde yer alan konuşma-eylem teorisini ve insanların kendi algı dünyalarını yaratmak için günlük olaylarda dili nasıl kullandıkları üzerine odaklanan ethnometadolojiyi kullanır (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 105). Bu açıdan bakıldığında söylem analizi bir anlamda "anlam"ın çeşitliliğini ve değişkenliğini araştıran ileri düzey hermeneutik ve sosyal göstergebilim olarak görülebilir (Elliott 1996'dan aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 105). Söylem analizi, çalışmamızın başında da belirtildiği gibi farklı disiplinlerin (dilbilim, edebiyat, psikoloji, medya, felsefe ileti-

şim vb.) ortak çalışma alanlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle söylem analizinin tek bir metodu ve uygulama tekniği yoktur. Söylem analizi, temel manada, dil ve dil ile ifade edilen tüm türlerin incelenmesi işidir. Burada ifade edilen inceleme sadece sıradan bir gramer incelemesi değil, dilden ifadeye dökülen düşüncelerin hem gramer hem de anlamsal yönünün incelenmesini de aşarak bunların da altında yatan anlam ve içeriğin incelenmesidir. Bu noktada yapılacak analizin, söylemi gerçekleştiren kimsenin bulunduğu sosyal ve kültürel bağlamının esas alınarak yapılması gerekmektedir.

Söylem analizinin temel varsayımına göre dil, eylem ve fonksiyona yönelik çevre yönelimidir ve birey sosyal dünya değerini ya da adaptasyonunu oluşturmak için dili isteyerek kullanır, bu aktif inşa süreçleri dil değişkenliği içinde ortaya konur. Söylem kullanıldığı fonksiyona bağlı olarak değişkenlik gösterir ve bu bakımdan değişkenlik kavramı söylem analizinin temel taşı oluşturur. Söylem analizindeki temel vurgu dille ne yapıldığını ve ne başarıldığınıdır (Wood ve Kroger, 2000'den aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 105).

Faucault söylemi dil ve sosyal yapılar arasındaki ilişkiye atıfta bulunarak açıklar (Potter, 1996) ve ona göre söylem; a) sosyaldır, yani kelimeler ve kelimelerin anlamları nerede, kim tarafından, kimin için kullanıldığına bağlı olarak açıklanır. Sonuç olarak kelimelerin anlamları sosyal ve kurumsal ortamlara göre değişir bu nedenle evrensel söylem diye bir şey yoktur, b) birbiri ile çatışan farklı söylemler olabilir, c) söylemler birbirleri ile çatışma halinde olabilecekleri gibi bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş olarak da görülebilir. Çatışma ve hiyerarşi iktidar kullanımı ile yakından bağlantılıdır. Söylemlerin üretilmesi ve iktidar kullanımı arasındaki bağ nedeniyle söylem analizi için iktidar kavramı büyük önem taşır (Punch, 2005). Foucault'nun söylem üzerindeki görüşlerini temel alan söylem analizi, geleneksel düşünme ve yazma pratiklerinin kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlara nasıl hizmet ettiğini, benzer şekilde insanların düşünme biçimlerinin ve sosyal bir varlık olarak eylemlerin nasıl sınırlandırdığına, kısıtlandığına yönelik açıklamalar getirmeyi amaç edinir (Wooffitt, 2005'ten aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 105-106).

Buradan hareketle daha önce de söz konusu edilen soruların sorulması söylem analizinin net yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Kim, neden, nasıl, konuşuyor veya yazıyor? Bu konuşulanları veya yazılanları kim, nasıl, okuyor, anlıyor veya dinliyor gibi henüz belirli olmayan veriler söylem analizinde başlangıç noktası olarak kabul edilebilecektir.

Söylem analizinde, inceleme alanının metinlerin veya sözlü ifade aracı olarak kullanılan dilin anlamsal veya söz dizimsel yapısı olduğu söylenebilir. Burada değerlendirilecek söylemler hem dilbilimsel hem de içerisinde barındırdığı sosyal ve kültürel özellikler ile ele alınmalıdır. Bir söylemde verilmek istenen mesajın doğru olarak analiz edilebilmesi için anlambilimsel, sözdizimsel ve son olarak da göstergebilimsel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Baş ve Akturan, 2008, s.27).

Özetle söylem analizinde biçimsel olarak yazılı hale getirilmiş her türlü kayıtsal malzeme ya da metin (haber bildirimleri, firma-siyasal parti- örgüt vb... kuruluşların demeç ve bildirimleri, akademik makaleler ile sosyal etkileşim niteliği taşıyan her türlü belge örneğin sohbet, odak grup tartışması, bireysel görüşme ya da medya, televizyon programları, reklamlar, dergiler, romanlar, hikayeler, vb...) araştırma konusu olabilir (Elliott 1996'dan aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 110.).

Değerlendirme ve Analiz

Neticetü's-Sülük fi Nasihati'l-Mülük'ta yer alan fal bölümlerinin söylem analizi değerlendirmesinde söz dizimsel olarak tespit edilen sonuçlar şu şekildedir:

El falı yani 'ilm keffün kısmında dokuz cümle mevcuttur. Bu kısımda kırk altı adet "ve" bağlacı kullanılmıştır. Bu bağlaçlardan sekizi cümle bağlama görevi ile geri kalan otuz sekizi ise fal bakılan kimselerin taşıdığı özelliklerin sıralanmasında kullanılmıştır. Bu bağlaçtan sonra kullanılan "eğer" sözcüğü ise "ve" bağlacının cümle bağlama fonksiyonuna koşul anlamı katmıştır. "... ayasında üç çizgi varsa ... ve eğer ayasındaki hatların şekilleri ..." şeklindeki yapılar buradaki söyleme süreklilik vurgusunu da yüklemiştir. Bu bölümde; ömür, ekonomik durum, hayat beklentisi, el sahibinin maddi ve manevi yönlerinin ifadesinde sıfat türünde sözcükler çok kullanılmıştır.

Bu kısımda dikkat çeken başka bir sözcük ise "ola" kullanımıdır. "ola", "ol-" fiil köküne "a" istek ekinin eklenmesi oluşturulmuş bir yapıdır. Fakat buradaki kullanım istek yapısı olarak kullanılmamıştır. Söz gelimi, "ve eger ayada olan huṭuṭ bu hey'āt üzerine ola" (Gökkaplan, 2019, 197-198) ifadesinde "ola" ifadesindeki "-a" zarf-fiil eki olarak kullanılmış ve "-dığında" veya "-ursa" anlamı ifade edecek biçimde kullanılmıştır. "-a" zarf-fiil eki Eski Anadolu Türkçesi'nde fiik köklerine doğrudan veya -y- kaynaştırma ünsüzü ile ula-narak -(V) rsA anlamı verecek biçimde kullanılmaktadır. "Her kim işün evvelin anlmaya sonın tañlar olur (Mrzb.28b.13)" (Gülsevin, 2017, s. 144). Aynı ifade,

“ve eger ayasında olan huṭūṭ-ı şekl müşelleş gibi ola (Gökkaplan, 2019, 197-198)” cümlesinde de benzer anlam ilgisi ile kullanılmıştır. Bu ifade, bu bölümde benzer anlam ilgisi ile on kez kullanılmıştır. Bu kısımda, aynı ifade biçiminin farklı bir anlam ilgisi ile yirmi üç kez kullanıldığı da görülmüştür. “ve ‘ ulemāya muḥibb ola ve dīn ü diyānet ve taḳvā ve emānet şāḥibi ola, ‘ ömri ṭavīl ve ‘ ayşī cezīl ola, ammā nefsinde bir nev^ç ru^ç ünnet mevcūd ola” (Gökkaplan, 2019, 197-198) ifadelerinde de görüleceği gibi buradaki “ola” yapısı istek ile çekimlenmiştir. Fakat buradaki yapının “olabilir” veya “olur” şeklinde bir anlam ilgisi ile yorumlanması da oldukça muhtemeldir. Aksi takdirde yapı ile söylemarasında çelişki olacaktır. Buradaki söylemin, iktidarı elinde bulunduranın, yani fala bakan kimsenin, durumunu ve duruşunu ifade eder bir nitelik taşıması gerekmektedir. Bu nedenle ihtimal dâhilinde değil de kesin hükümler çerçevesinde ifade barındıran bir kullanım tercih etmesi de düşünülebilir.

Burada dikkate değer başka bir sözcükte “delālet” dir. “et-“ yardımcı fiili ile kullanılan bu sözcük “gösterme, yol gösterme, kılavuzluk, alamet olma, iz, işaret (Devellioğlu, 2004, s. 172)” anlamlarına gelmektedir. Sadece bu kısımda on kez kullanılan bu sözcüğün, çıkarımda bulunan görümlere kesinlik ifadesi kattığı söylenebilir.

El falı kısmında gerek sözcük kullanımı gerekse sözcüklerin vurgusu ve söz dizimi, söylemde bilme vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Vurgulanan ögenin genellikle karakter veya hayat tarzını ifade edecek sıfatlardan oluşması buradaki bilme durumunun aktarılmasının göstergesidir. Ayrıca, bu kısmın başında kullanılan,

Ya^ç ni el ayasında olan huṭūṭ-ı mevcūdenūḡ ṭaḳāṭu^ç ı tebā^ç üdi ve ṭūli ve kışarı ve eşḡāl-i muḥtelifesinūḡ aḥkāmı beyānındadır. Feylesof Hindī ve Ṭumṭum-ı Hindī Tengulūşā-yı Hindī ve sāir ‘ ulemā-yı Hind’ūḡ ittifāḳı bununūḡ üzerinedür ki her kimesnenūḡ ki eli ayasında ba^ç zı huṭūṭ-ı müteḳāṭı^ç ola ki aralarında şalībler gibi çiziler ola ba^ç zısı ḥafī ve zāhir (Gökkaplan, 2019, s. 197).⁸

açıklaması da burada verilen bilgilerin bu alanda yetkinliği ve bilgisi onanmış kişilerin ortak kararlarını içermesidir. Bu söylem, sonrasında şekiller ile güçlendirilen söylem aynı zamanda görsellik açısından da savların ve düşüncelerin desteklenmesini sağlamaktadır.

8- Yani avuç içinde olan mevcut şekillerin çatışması, uzaklaşması, uzunluğu, kısalığı ve muhtelif şekillerinin hükümleri beyanındadır. Hint filozoflar, Tumtum-ı Hindi Tengulūşā-yı Hindi ve diğer tüm Hint ulemalarının fikir birliği bunun üzerinedir ki bir kimsenin avuç içindeki bazı birbirini kesen çizgiler varsa, ki aralarında yıldızlar gibi çizgiler varsa ve bazısı belirli bazısı belirsiz...

Eserdeki ikinci fal ilmi ise ‘ilm, ‘ilm-i ketiftir (kürek kemiği falı). Bu kısımda yirmi cümle bulunmaktadır. Bu cümle sayısına ek olarak yirmi beş cümle de bir önceki kısımda olduğu gibi “ve eğer” yapısı ile bağlandığı görülmektedir. Bu yapı dışında kalan “ve” bağlacı yine bir önceki kısımdan farklı olarak isim türünden sözcükleri bağlamada kullanılmıştır. “Eger sipāh ve leşkerūn kısmında reşāşeler gözūke, ve eger aq gözūke delālet eder ki şehrd e mevt ve kızılılık vāki’ ola (Gökkaplan, 2019, s. 200).”

Bir diğer kullanım “ola” bu fal kısmında yirmi sekiz kez kullanılmıştır. Burada bir önceki kısımdan farklı olarak “ola” sözcüğü “var ise, bulunuyorsa” anlamları ile kullanılmıştır; “Eger sipāh ve leşkerūn kısmında reşāşeler gözūke eṭrāfda cem’ olmuş ve küregūn aṣağası ṭolmuş gibi ola leşkerūn hareketine delīldür ve eger şāfi siyāh reşāşeler ola (Gökkaplan, 2019, s. 200-201).” Bunun dışındaki kullanımlar bir önceki durumla paralellik göstermektedir. Kürek kemiği falında “delālet eder” söylemi yirmi yedi kez kullanılmıştır. Bu kullanım falcının kürek kemiğinden çıkardığı görülerin kesinliğini ve sürekliliğini ifade etmektedir. “ve eger ol mevzi’ de kızıl reşāşeler gözūke delālet eder ki ol ḥarāmīler ḫanlar dökmişler (Gökkaplan, 2019, s. 201).” Buradaki söylem de avuç içi falında kullanılan ifadelerde olduğu gibi söylem iktidarını elinde buldurana yani fala bakan kimseye aittir. Buradaki farklılık, söyleme de yansımış ve ifadelerin tereddütsüz bir biçimde aktarılmasını desteklemiştir.

Kürek kemiği falında dikkate değer başka bir söylemde “ahvāli” sözcüğüdür. Ahval, “oluşlar, bulunuşlar, durumlar (Devellioğlu, 2004, s. 19)” anlamlarında kullanılmıştır. Burada ifade edilen ahval sözcüğü yol, kervan, asker ve asker topluluğu, hırsız ve haramiler, evlenmek, at ve koyun sürüsü gibi konuların durumu hakkında kesin bilgi verilen bir konuya giriş olarak kullanılmıştır. Sözcük, diğerlerinde olduğu gibi işaret etme, görüde bulunma anlamlarından farklı olarak göçebe kültürde önemli olan her bir durumu genellemek için kullanılmıştır. Bu durumda ahval, kürek kemiği falı ile ifade edilecek olan görüleri kategorize eden bir söylem olarak dikkat çekmektedir.

Neticetü’s Sülūk Fī Naṣīḫatü’l Mülūk’ta üçüncü fal ilmi ‘ilm-i yeddır ve Türkçeye ibrişim falı olarak çevrilebilir. Bu fal kısmında yirmi cümle bulunmaktadır. Diğer fal kısımlarında da görülen “ve eğer” yapısı bu kısımda da mevcut olup on iki kez kullanılmış ve falda görü cümlelerini birbirine bağlamıştır. Diğer fal kısımlarında kullanılan “delālet eder” yapısı ise bu fal kısmında on bir kez kullanılmıştır. Bu falda “ve” bağlacı ise seksen dört kez ömür ve çocuk sayılarının ifade edilmesinde sıfat türünde sözcüklerin birbirine bağlanmasında ve falın bakılmasındaki usullerin ifade edilmesinde kullanılmıştır. “büklüm

ğāyetle āşikār ve zāhir olub şırça barmagınuñ altından..., ‘ömrün uzunlığı ve kısalığını ve mālun keşretini ve kıletini ve neslün ziyāde olmasını ve noqşānını ve kesb...(Gökkaplan, 2019, s. 202)’. Avuç içi ve kürek kemiği fallarında kullanılan “ola” yapısı ibrişim falı ifadelerinde de aynı görev ve yapıda on yedi kez kullanılmıştır. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de fala bakan kimsenin söyleminde alandaki iktidarına ilişkin söylemler bulunmaktadır. “bu nev‘ elün şāhibi kesb-i ma‘ āşa kādır kimesne ola kimseye muhtāc olmaya (Gökkaplan, 2019, s. 202).” İfadesinde, bu tür bir elin sahibi çok gelire sahip olur ve kimseye muhtac olmaz görüşü vardır. Burada fala bakan kimsenin söyleminde bulunan güç ve iktidar, onun alana hâkimiyeti ile yorumlanabileceğin gibi aynı zamanda fala ve falcılığa yüklenen misyonun da dışı vurumu olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

16. yüzyıl erken dönem Osmanlı metni olan Neticetü’s Sülük Fî Naşîhātü’l Mülük’ta bulunan üç fal türünün fal, kültür ve söylem yönünden değerlendirmeleri yapılmıştır. Avuç içi falı, günümüzde de popüler olarak kullanılan bir fal türü olarak dikkat çekmektedir. Bu eserde avuç içi falına ait genel bir çerçeve çizilmesi, fal bakılırken dikkate alınması gereken avuç içi modelleri dikkate değerdir. Bu fal, daha çok huy, ahlak, nefis, zenginlik, fakirlik, ömür kısalığı veya uzunluğu gibi çıkarımların yapıldığı bir fal türü olarak nitelendirilebilir.

Eserdeki ikinci fal türü olan kürek kemiği falının günümüzde kullanılıp kullanılmadığı konusunda bilgi bulunmamaktadır. Ama bozkır yaşantısının ve şaman kültürünün halen yaşadığı coğrafyalarda kullanılmasının ihtimal dahilinde olduğu düşünülmektedir. Eserdeki fal türü, genellikle bozkır coğrafyasında kervan, hayvan, hırsız, harami, şehir ve köy durumu hakkında bilgi alabilmek için tercih edilmiştir. Falın, daha çok bozkır yaşamının görüldüğü bölgelerde kürek kemiği ile bakılıyor olması da hangi kültüre veya kültürlere ait olduğuna dair ipuçları vermektedir.

Eserdeki üçüncü fal türü ise ibrişim falı olarak Türkçeye aktarabileceğimiz bir fal türüdür. Bu fal türü genellikle ömrün uzunluğu veya kısalığı, evladın azlığı veya çokluğu hakkında bilgi olmak için tercih edilmiştir. Bu falda dirsek ve parmakların arasındaki bir ipin bulunduğu konum dikkate alınarak görüde bulunulmaya çalışılmaktadır. Çalışmamız esnasında taradığımız kaynaklarda bu fal türüne rastlanılmamıştır.⁹ Bu nedenle büyük ihtimalle İran, Hint veya Arap kültürüne ait olan ve pek bilinmeyen bir fal türü olduğu düşünülmektedir.

9- (Duvarcı, 1993; Ertaylan, 1951).

Esere konu olan üç fal türünün farklı konu ve alanlar için tercih ediliyor olması, falların da kendi içlerinde kategorize edilmesi gerektiğinin göstergesi olabilir. Bunun yanında bu fallarda uygulanan usul ve metodolojilerin farklı olması da fallara bakan kimselerin belirli konularda uzman olması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Üç fal türünde yer alan söylemin büyük ölçüde benzer olduğu görülmüştür. Burada fala bakan kimsenin fal bakma iktidarına sahip olması, bu konudaki bilgi ve becerisinin diğer insanlardan farklı olması ve toplumsal statü olarak kendisini farklı bir yere konumlandırması etkili olabilir. Fal ve söylem arasında özne konumunda yer alan falcının, eserin konusu gereği bunu hükümdara nasihat olarak sunması da hem söylemdeki fala bakabilmenin vermiş olduğu özgüven ile falcılığa muktedir olma vurgusunu destekler niteliktedir. Fal bakılırken kullanılan “delalet eder, ola” gibi söylemler fal söylemini gerçekleştiren kimsenin görülerindeki eminliğinin bir göstergesidir. Burada nasihat olarak verilmesi ise, hükümdarın bu yeteneği veyahut beceriyi kullanması esnasında göstereceği tavidir. Bu durumda söylem hükümdar tarafından somutlaştırılmaz veya bir uzama dönüştürülmez. Bilgi hükümdarın eylem ve uygulamalarının gerçekleşmesinde büyük öneme sahip bir veri olarak işlenmeye hazır halde bulunur. Bu aşamada falcının söylemlerini, doğru kabul ederek uygulayacak olan hükümdar aynı zamanda bir başka atmosferde bu söylemi kendi içinden söyleyecek ve bir çıkarımda bulunacaktır.

Fal bakılması esnasında ortaya çıkan söylemde niteleyici olarak sıfatların çokça kullanılması ve anlatımın bu şekilde somutlaştırılması da önemlidir. İnsan yaşamında iyi ve kötü gibi net taraflarda bulunan kimi özelliklerin uzun, kısa, az, çok, büyük, küçük gibi sıfatlarla verilmesi söyleme somut bir ifade katarak, söylemi gerçekliğe dayandırmaktadır.

Falın, eserin yazıldığı dönemde birçok ulema ve hükema tarafından hükümdara nasihat olarak verilip bir meziyet gibi algılanması ise fal neticesinde elde edilen görülerin önemi konusunda ipucu vermektedir. Devlet işlerinin, savaş stratejilerinin belirlenmesinde, yol ve yolculuk süreçlerinin tahmin edilebilmesinde ve insan hayatının çeşitli evrelerinde bazı konulara dikkat edilmesinde falın ve falcılığın önemi halktan hükümdara kadar kabul görmüş kültürel bir mesele olarak değerlendirilebilecektir.

Etik Beyan

“*Faldan Siyasete Söylem Analizi: Netîcetü's-Sülûk Fî Naşîhati'l-Mülûk Örneği*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı

kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (1995). “Fal”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 19 Aralık 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#1-islamda-fal> adresinden erişildi.
- Baş, T. & Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri, NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Demir Güneş, C. (2013). Michel Foucault’da Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21, 55-69.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye’de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser Risâle-i Falnâme Lî Ca’fer-i Sâdik ve Tefe’ülnâme*. Ankara: Esra Matbaası.
- Ercilasun, A.B. & Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lügâti’t-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ertaylan, H. (1951). *Falname, İstanbul, Üniversitesi, Yayınları 4*, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.
- Foucault, M. (1993). *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: YKY Yayınları.
- Gökkaplan, Y. (2019). *Neticetü’s Sülûk Fî Naşîhatü’l Mülûk (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- İnan, A. (1972). Falcılık ve Kehanet. *Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi*. (1988a). 4, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi*. (1988b).12. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Keskin, F. (1999). Söylem, Arkeoloji ve İktidar, *Doğu Batı*, 9, 15-22.
- Seçkin, K. (2015). Irk Bitig: Toplumsal İyi ve Toplumsal Kötünün İnşasında İdeolojik Bir Fal Kitabı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4, 1433-1450.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.